

betere schoenen, sportkleding, kranten, boeken¹, spellen, een luidsprekerinstallatie met een grammofoon en platen (een geschenk van Philips), en talrijke muziekinstrumenten – een piano werd uit de SS-cantine overgenomen. De particulier-secretaris van prinses Juliana, mr. J. C. baron Baud, was een begaafd pianist en onder de gijzelaars bevond zich de eerste concertmeester van de Groninger Orkest Vereniging, Jo Juda (een van de acht gijzelaars die van Joodse afkomst waren²) – hij wist een viool van redelijke kwaliteit te verwerven, en ‘zo gebeurde het’, aldus Juda in zijn herinneringen,

‘dat op het eerste zondagmiddagconcert alle muzikliefhebbers van onze gemeenschap, die naar de grote kamer gekomen waren om te luisteren, al bij het eerste stuk hun gevoelens niet de baas bleven. Er werd gesnikt, gehuild, sommigen bewogen nerveus hun onderkaak, anderen zaten diep voorover gebogen om hun emoties te verbergen. Mijzelf liepen de tranen over het gezicht. Na een half uur was het bovenblad van de viool kletsnat en Baud zat voor de piano met een gelaatsuitdrukking die . . . geen twijfel aan zijn ontroering overliet. Het was het meest geëmotioneerde concert dat ik ooit heb gegeven’³ –

en Juda’s beschrijving daarvan is, dunkt ons, een aanwijzing hoe sterk de gevoelens konden zijn die de gijzelaars, meestal met succes, onderdrukt hadden. Wel slaagden velen er in, aan het bestaan in de geïsoleerde barakken een zinvolle inhoud te geven: er werden dagelijks godsdienstige wijdingen gehouden (ca. een kwart van de gijzelaars was katholiek en onder de overigen bevonden zich vele belijdende protestanten), er werden talrijke lezingen gehouden, er werd les gegeven in minstens zeven vreemde talen, er werd

¹ De meeste gijzelaars hadden, toen zij in bezet gebied opgehaald werden, boeken meegenomen maar die boeken bleven in Buchenwald in de koffers zitten die zij niet naar hun barakken mochten meenemen. Een pater die tot de oktober-groep behoorde, wist evenwel één ‘onooglijke uitgave’ van de *Confessiones* van Augustinus mee te smokkelen. ‘Het was in die dagen’, aldus mr. E. Straat, ‘het enige boek in het hele kamp’ – hij mocht het dagelijks een uur lenen. Toen de inhoud van de koffers ‘na maanden’ vrijgegeven werd, was het ‘merkwaardig te zien, hoeveel Nederlanders . . . zich dik in de klassieken hadden gestoken: de eerste eigen bibliotheek in Buchenwald, tevoorschijn gekomen uit die koffers, bevatte niets dan de allergrootste beroemdheden. En ze zijn niet alleen herlezen, maar gevreten, en bleken onschatbaar.’ Nog voordat boeken uit Nederland arriveerden, konden de gijzelaars ook boeken lenen uit de bibliotheek van het concentratiekamp die uit bij elkaar geroofde boeken bestond; ‘men kreeg’, schreef Straat, ‘Shakespeare, omdat de kampleiding meende dat dit een antisemietisch auteur was.’ (E. Straat: ‘Kamp en cultuur’ in *Maatstaf*, IV, 2 (mei 1956), p. 82–84). ² Die Joodse gijzelaars werden medio maart ’41 opeens apart geregistreerd; gevolgen had die registratie niet.

³ Jo Juda: ‘Twee episoden’ (z.j.), p. 15.